

Смоленюк Р. П.,

кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Хмельницького економічного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Проведено аналітичний огляд наукової літератури в контексті дослідження поняття “фінансовий механізм агропромислового виробництва”. Виокремлено найбільш використовувані в літературі визначення поняття “фінансовий механізм”, здійснено його критичний аналіз. На основі теоретичних досліджень розвитку аграрного сектора економіки України запропоновано авторське визначення поняття “фінансовий механізм агропромислового виробництва”.

Ключові слова: агропромислове виробництво, фінансовий механізм, аграрний сектор економіки, фінансові методи, фінансові стимули та важелі.

Произведен аналитический обзор научной литературы в контексте изучения термина “финансовый механизм агропромышленного производства”. Выделено наиболее часто использованные в литературе понятие “финансовый механизм”, сделан его критический анализ. На основе теоретических исследований развития аграрного сектора экономики Украины предложена авторская версия понятия “финансовый механизм агропромышленного производства”.

Ключевые слова: агропромышленное производство, финансовый механизм, аграрный сектор экономики, финансовые методы, финансовые стимулы и рычаги.

Analytical review of the scientific literature in the context of research the notion “financial mechanism of agricultural production” was conducted. The most used definitions of the notion “financial mechanism” in the literature were considered, its critical analysis was implemented. The copyright definition of the notion “financial mechanism of agricultural production” was proposed on the basis of theoretical research of development of the agrarian sector of Ukraine’s economy.

Key words: agricultural production, financial mechanism, the agrarian sector of economy, financial methods, financial incentives and leverages.

Постановка завдання. Поняття “фінансовий механізм” широко застосовується в сучасній фінансовій науці. Його можливо застосовувати фактично до будь-яких напрямів фінансової діяльності. Яка ж інтерпретація цього поняття на сьогодні є більш актуальною та точною з погляду економічної ситуації в світі та Україні, чи є сенс уточнювати чи змінювати це поняття та до якого результату ми дійдемо? Такі питання є неоднозначними. Застосування різних визначень до одного і того ж терміна досить поширене серед вітчизняних науковців. Практично кожна наукова праця містить удосконалення того чи іншого терміна, який надалі формує понятійний апарат дослідження, застосовується до наукових результатів та наукової новизни, тобто нової парадигми. На практиці такий підхід може відобразитися в фінансовому праві, в бухгалтерській справі, в економічних розрахунках та інших напрямках. Що це дає і яким чином доноситься інформація? Можливо, саме трактування фінансового механізму не достатньо розкрито для агропромислового виробництва в сучасних умовах та потребує змін. Адже останні п’ять років відбулися колосальні зміни у теоретичних догмах фінансової науки. На наш погляд, необхідно простежити теоретичні підходи, що відомі до сьогодні та використовуються в сучасній науковій літературі.

Тому, виходячи з вищенаведених питань, **метою статті** є з’ясування сутності поняття “фінансовий механізм” та його застосування в агропромисловому виробництві.

Аналіз останніх досліджень. Поняття фінансового механізму використовувалось ще в часи заснування класичної економічної теорії. До когорті вітчизняних вчених, що досліджували поняття “фінансовий механізм”, додаємо таких як С. І. Юрій, В. М. Федосов, В. Д. Базилевич, А. М. Поддєрьогін, О. Д. Вовчак, Л. М. Алексеєнко, С. Я. Опарін, Г. Г. Кірейцев, М. М. Александрова, С. О. Маслова, П. Т. Саблук, М. Я. Де’мяненко, С. Я. Огородник, О. П. Кириленко, М. І. Крупка, В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй та багато інших. Досягнення вказаних та інших вчених важко переоцінити. Адже досить ґрунтовні дослідження фінансового механізму не припиняються і сьогодні. На наш погляд, узагальнення найбільш відомих трактувань не дає повної картини щодо однозначності висновків, проте необхідно прийти до певного результату. Вважаємо, що у перспективі необхідно продовжити дослідження сутності поняття “фінансовий механізм”, зокрема, в аграрному секторі економіки.

Виклад основної частини статті. Термін “механізм” означає сукупність складових (деталей) цілого (системи), які, взаємодіючи, служать для передачі і перетворення руху на кожному етапі та забезпечують рух системи у визначеному напрямку.

З метою узагальнення найбільш використаних молодими та іншими науковцями визначень поняття "фінансовий механізм", що найчастіше зустрічаються в публікаціях та наукових працях, ми пропонуємо винести ряд трактувань окремих авторів й сучасних вітчизняних науковців (таблиця 1).

Таблиця 1
Визначення "фінансовий механізм" в сучасній літературі

Визначення	Автори	Джерело
Фінансовий механізм у вузькому розумінні – сукупність конкретних фінансових методів та важелів впливу на формування і використання фінансових ресурсів з метою забезпечення функціонування й розвитку державних структур, суб'єктів господарювання і населення.	Юрій С. І., Федосов В. М.	Фінанси : підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексєєнко та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
Фінансовий механізм – сукупність форм і методів, за допомогою яких забезпечується система розподілу і перерозподілу ВВП, формування та використання фінансових ресурсів суб'єктів економіки.	Загорський В. С., Вовчак О. Д., Благун І. Г., Чуй І. Р.	Фінанси : навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 247 с.
Фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.	Кірейцев Г. Г., Александрова М. М., Маслова С. О.	Гроші, Фінанси, Кредит : навч. посібник / Г. Г. Кірейцев, М. М. Александрова, С. О. Маслова. – 2001. – 312 с.
Фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.	Опарін В. М.	Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посібник – К. : КНЕУ, 1999. – С. 17-18.
Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення.	Базилевич В. Д., Баластрик Л. О.	Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси : навчальний посібник / за заг. ред. Базилевича В. Д. – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.
Фінансово-кредитний механізм включає три підсистеми: фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні важелі, організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи.	Сенчагов В. К.	Сенчагов В. К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства / В. К. Сенчагов. – М. : Финансы, 1979. – 397 с.
Фінансовий механізм – комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку і соціальних потреб громадян.	Василик О. Д.	Економічна енциклопедія: У трох томах / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – Т. 3. – 952 с.
Фінансовий механізм – це система визначених фінансовою політикою фінансових методів і фінансових важелів, які використовують у своїй діяльності держава та підприємства за їх відповідного правового, нормативного та інформаційного забезпечення.	Ковалюк О. М.	Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України : дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 435 с.
Фінансовий механізм – управління фінансовими відносинами через фінансові важелі (за допомогою фінансових методів) з метою підвищення ефективності господарювання підприємств.	Поддєрьогін А. М.	Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. ; кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с. – С. 537.
Фінансовий механізм – це сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток суб'єктів господарювання і систему фінансових індикаторів та фінансових інструментів, що дають можливість оцінити цей вплив.	Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т.	Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Саблук, В. М. Скулий та ін. ; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
Фінансовий механізм – це сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів.	Кириленко О. П.	Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика) : навч. посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2002. – С. 212.

Фінансово-кредитний механізм включає в себе фінансово-кредитні методи, форми, важелі, правове, нормативне й інформаційне забезпечення	Крупка М. І.	Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с. – С. 59.
---	--------------	--

Ось як описано результат дослідження відомими вітчизняними вченими поняття фінансовий механізм на основі інших авторів щодо визначення фінансового механізму [3]. У дослідженнях провідних західних вчених фінансовий механізм не виділяють як відокремлений об'єкт вивчення, але всебічно і ґрунтовно досліджують фінансові методи впливу на підприємство, державу і суспільство. У сучасній економічній літературі превалює перший підхід до визначення фінансового механізму як способу організації фінансових відносин (Л. А. Дробозіна, В. М. Родіонова), який складається з елементів та інструментів впливу. Проте російський економіст В. К. Сенчагов, проводячи чітку структурування фінансового механізму, вважає, що фінансово-кредитний механізм включає три підсистеми: фінансово-кредитне планування, фінансово-кредитні важелі, організаційні структури і правовий режим фінансово-кредитної системи [6]. Структура фінансового механізму, описана В. К. Сенчаговим, досить чітко відображає доміанти адміністративного управління економікою. Вважаємо такий підхід до визначення загальноприйнятим та застарілим.

Г. Г. Кірейцев розглядає це поняття у контексті діяльності підприємницьких структур, він зазначає, що фінансовий механізм – це сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства. Складовими фінансового механізму є: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив [3].

В. М. Опарін розглядає поняття “фінансовий механізм” більш широко і зазначає, що фінансовий механізм – це сукупність фінансових методів і форм, інструментів та важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. О. П. Кириленко зазначає, що фінансовий механізм – це сукупність конкретних форм і методів забезпечення розподільчих і перерозподільчих відносин, утворення доходів, фондів грошових коштів [4].

В. Д. Базилевич та Л. О. Баластрик пропонують таке визначення: “Фінансовий механізм – це сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів управління фінансовою діяльністю держави у процесі створення й використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення різноманітних потреб державних структур, господарських суб'єктів і населення” [5].

О. М. Ковалюк вказує, що фінансовий механізм – це система визначених фінансовою політикою фінансових методів і фінансових важелів, які використовують у своїй діяльності держава та підприємства за їх відповідного правового, нормативного та інформаційного забезпечення [8].

Вітчизняні вчені В. М. Федосов, В. М. Опарін, С. Я. Огородник вважають, що фінансово-кредитний механізм включає дві підсистеми: фінансово-кредитне забезпечення, фінансово-кредитне регулювання, а також організаційні структури і важелі впливу. Вітчизняний вчений В. М. Опарін визначає фінансово-кредитний механізм як сукупність фінансових методів і форм, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства. О. Д. Василик подавав таке трактування: “фінансовий механізм – комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку і соціальних потреб громадян” [7].

Одне із більш оптимальних визначень дає А. М. Поддєрьогін, який визначає фінансовий механізм як управління фінансовими відносинами через фінансові важелі (за допомогою фінансових методів) з метою підвищення ефективності господарювання підприємств [9]. Він подає розгорнуту структуру фінансового механізму, що охоплює фактично всі фінансові інструменти, важелі та елементи. Зокрема, до структури фінансового механізму включено: фінансові методи, фінансові важелі, правове забезпечення, нормативне забезпечення, інформаційне забезпечення.

Проте погоджуємось із визначенням М. Я. Дем'яненка, який зазначив, що фінансовий механізм – це сукупність методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток суб'єктів господарювання і систему фінансових індикаторів та фінансових інструментів, що дають можливість оцінити цей вплив. Він включає дві підсистеми: фінансове забезпечення і фінансове регулювання, а також систему управління за допомогою фінансових індикаторів та фінансових інструментів. До структури фінансового забезпечення входять джерела фінансування підприємств, проектів, робіт, послуг тощо: самофінансування, акціонерний капітал, кредитування і безповоротна фінансова допомога. До фінансового регулювання належать податки, внески до цільових і корпоративних фондів, процентні ставки, субсидії та дотації. Вони реалізуються через фінансові інструменти (податки, внески, відрахування та інші обов'язкові платежі) й фінансові індикатори (категорії, показники, коефіцієнти) [10].

Структура фінансового механізму, розроблена українськими вченими, в цілому логічна. Проте потребує певних уточнень щодо побудови та застосування в умовах конкретного підприємства, а в нашому випадку, агропромислового виробництва.

Враховуючи, що фінансовий механізм дає уявлення, за допомогою чого можна здійснити фінансовий вплив, і повинен показувати, як це зробити, то у складі фінансового механізму доцільно виділяти фінансові інструменти, за допомогою яких реалізуються прийняті рішення та фінансові індикатори, що достовірно відображають стан суб'єкта фінансових відносин. Такий підхід також вичерпав повноту визначення фінансового механізму. Узагальнюючи попередні трактування вищевказаних вчених, ми з'ясували, що більшість науковців, які згадуються в статті, розглядають фінансовий механізм як сукупність методів реалізації економічних інтересів шляхом фінансового впливу на соціально-економічний розвиток підприємства або галузі. Складовими фінансового механізму є: фінансове забезпечення; фінансове регулювання; система фінансових індикаторів і фінансових інструментів, які дають змогу оцінити цей вплив.

Необхідно з'ясувати, в чому сутність фінансового механізму агропромислового виробництва, яке сьогодні займає важливе місце в економіці України, і на нашу думку, є досить перспективним у майбутньому. Так, аграрний сектор (сільське господарство, харчова і переробна промисловість) забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 17 відсотків валового внутрішнього продукту та близько 60 відсотків фонду споживання населення. Крім того, аграрний сектор є одним з основних джерел з наповнення бюджету серед інших секторів національної економіки, частка якого у зведеному бюджеті України за останні роки становить 8–9 відсотків, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту. Сільське господарство сприяє розвитку інших галузей, які поставляють засоби виробництва та споживають продукцію сільського господарства як сировину, а також надають транспортні, торговельні та інші послуги. Особлива роль аграрного сектора в соціально-економічному житті країни зумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагомe місце на міжнародному продовольчому ринку. Для забезпечення ефективності агропромислового виробництва в умовах реструктуризації необхідно створити такий фінансовий механізм, який би повністю забезпечував його вимоги. Але для цього необхідно здійснити ґрунтовні теоретичні дослідження, визначити необхідний понятійний апарат.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вважаємо, що основні напрями фінансового механізму агропромислового виробництва повинні забезпечувати ефективне виробництво сільськогосподарської продукції та її подальшої переробки й реалізації за допомогою таких фінансових інструментів (рис. 1).

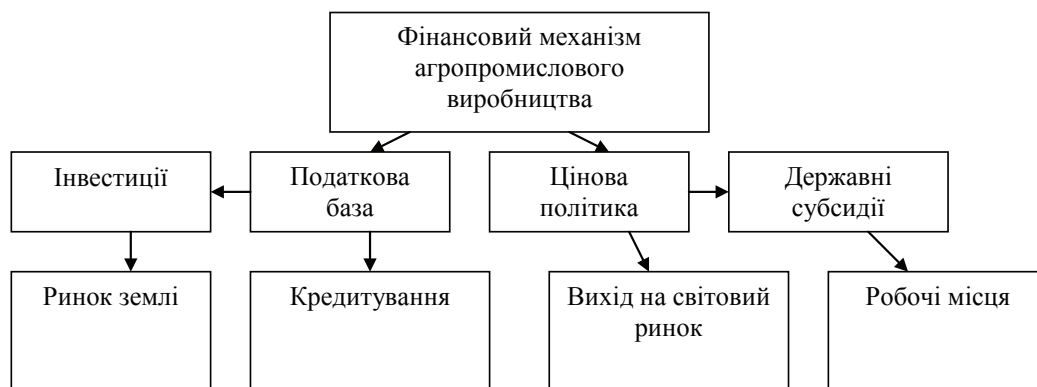


Рис. 1. Складові фінансового механізму агропромислового виробництва

На рис. 1 відображено складові фінансового механізму агропромислового виробництва, які, на нашу думку, повною мірою відображають перспективу подальшого розвитку аграрного сектору економіки. Податкова база не відповідає вимогам щодо розвитку аграрного сектора, необхідно її переглянути. Пропонується звільнити від будь-яких податків новостворені фермерські господарства на термін до 5-ти років. Такий крок зменшить податкове навантаження на середні й малі господарства, вплине на собівартість продукції. Цінова політика повинна відповідати законам ринкової економіки та світовим тенденціям формування цін на сільськогосподарську продукцію. Ціни на кожний вид продукції повинні бути конкурентоспроможними зі світовими цінами, тут головними важелями повинні бути попит та пропозиція. За рахунок державних субсидій повинні стимулюватись стратегічні галузі аграрного сектора, зокрема тваринництво, молочна галузь та інші. Вважаємо, що гарантією стабільності та покращення

щення інвестиційного клімату, а також розвитку кредитування є повноцінний ринок землі, який дасть змогу залучити значні інвестиції та збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції. Вихід на світовий ринок вітчизняної продукції значно покращить її якість й збільшить обсяги експорту на провідні ринки сільськогосподарської продукції.

В умовах інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та впровадження нових сучасних видів сільськогосподарської техніки та обладнання значно зменшиться потреба в робочій силі, особливо не кваліфікованій, яка розміщена в сільській місцевості. Необхідно забезпечити фінансування програм створення нових робочих місць для вивільнення сільського населення з тих регіонів, де немає потреби в великій кількості працівників. Це дасть можливість розвивати інші галузі економіки, зменшиться рівень безробіття та соціального напруження, підвищаться доходи населення. Отже, фінансовий механізм агропромислового виробництва – це система фінансових інструментів та методів, спрямованих на забезпечення фінансовими ресурсами аграрного сектора економіки в контексті його подальшого розвитку.

Література:

1. Фінанси : підручник / [С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін.] ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с.
2. Фінанси : навч. посіб. / В. С. Загорський, О. Д. Вовчак, І. Г. Благун, І. Р. Чуй. – 2-ге вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 247 с.
3. Гроші. Фінанси. Кредит : навч. посіб. / Г. Г. Кірейцев, М. М. Александрова, С. О. Маслова. – 2001. – 312 с.
4. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 1999. – С. 17-18.
5. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси : навчальний посібник / за заг. ред. В. Д. Базилевича. – 2-ге вид. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.
6. Сенчагов В. К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства / В. К. Сенчагов. – М. : Финансы, 1979. – 397 с.
7. Економічна енциклопедія : у трох томах / редкол. : С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр "Академія", 2002. – Т. 3. – 952 с.
8. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України : дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 / Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2004. – 435 с.
9. Фінанси підприємств : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. ; кер. авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – 5-те вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.
10. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Саблук, В. М. Скупий та ін. ; за ред. М. Я. Дем'яненка. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.
11. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика) : навч. посібник / О. П. Кириленко. – Тернопіль : Астон, 2002. – С. 212.
12. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки України / М. І. Крупка. – Львів : Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 608 с.